

Van woorden naar daden

En daar stopt het niet, want net zoals bij de mindmap kunnen we aan die positieve associaties weer andere dingen koppelen. Bijvoorbeeld: handelingen die 'werk' ten goede komen, die het werk bevorderen en stimuleren zijn goed. En ook daarop kan ik verder werken en concrete maatregelen die dat tweede veld van 'werk' ten goede komen, voorstellen als goed (figuur 4):

Figuur 4

Als we nu van figuur 4 teruggaan naar figuur 2, zien we al hoe framing in essentie werkt: het werkt verklarend, het schept een logica waarbij elk stukje kan uitgelegd en gemotiveerd worden aan de hand van de andere stukjes die allemaal ‘goed’ zijn. Ik kan nu de flexibilisering van de arbeidsmarkt uitleggen als iets wat banen schept. En een baan hebben maakt mensen actief en productief – dus dat is goed. Wie zich daartegen verzet is slecht, want wie kan daar nu tégen zijn?

Van woorden naar mensen

Dat laatste zinnetje brengt ons naar de volgende stap. We hebben al twee belangrijke kenmerken gezien van frames:

- (1) ze zijn gebaseerd op een morele evaluatie;
- (2) ze houden een logica van handelen in.

Daarenboven

- (3) leggen ze identiteiten vast.

De waarden die we met ‘werk’ associëren gaan we niet alleen betrekken op dingen die we doen; we betrekken ze ook op dingen die we zijn. Concreet: wie ‘werkt’ is goed als persoon, ‘nuttig’ en ‘productief’. Maar ook: wie werk geeft is goed, en wie maatregelen neemt om werkgevers te stimuleren is eveneens goed. Aan zulke personen worden allerhande goede identiteitskenmerken toegeschre-

ven: werkende mensen zijn doorgaans 'hardwerkende mensen', die zich 'verantwoordelijk' en 'plichtsbewust' gedragen, zij zijn uiteindelijk de 'normale' mensen in onze samenleving.

Net zoals voor de handelingen kunnen we die identiteiten ook nog wat verder uitwerken en concreter maken. Werkgevers/ondernemers bijvoorbeeld zijn goede mensen. Hardwerkende Vlamingen, in dienst of zelfstandig, zijn dat ook. En beleidsmensen of partijen die werk willen bevorderen of het als een prioriteit voorstellen zullen ook wel goed zijn. Want alles wat we nog in dit schema kunnen beschrijven, krijgt dezelfde morele evaluatie toegekend: dit is allemaal goed. En alles wat we als tegengesteld hieraan kunnen voorstellen, is slecht (figuur 5):

WERK \Leftrightarrow GOED

Associaties

- inkomen
- welvaart
- nuttig
- goed voor iedereen
- actief, productief
- bijdragen aan de samenleving
- iets doen met je leven

Handelingen

- werk geven, banen scheppen

- activering, flexibilisering
- werkloosheid sanctioneren

- beheersing loonkosten
- taxshift, fiscale voordelen voor bedrijven
- beperking werkloosheidsuitkeringen in de tijd
- uitholling van de invloed van de vakbonden
- flexibilisering van de arbeidsmarkt

Identiteiten

- hardwerkend
- plichtsbewust
- verantwoordelijk
- nuchter, zakelijk
- NORMAAL

- werkgevers/ondernemers
- hardwerkende mensen
- politici/partijen die werk bevorderen

Figuur 5

We gaan dus van woorden naar waarden, van woorden naar daden, en van woorden naar mensen. Of nog: we vertrekken van een woord dat een morele evaluatie krijgt, vervolgens met een reeks van andere termen wordt geassocieerd, met een reeks van handelingen, en met een reeks van identiteiten. Om dat alles nog eens netjes samen te vatten: hier is het compleet frame van 'werk' (figuur 6):

Morele richting

WERK ⇨ GOED

→ *Associaties*

- inkomen
- welvaart
- nuttig
- goed voor iedereen
- actief, productief
- bijdragen aan de samenleving
- iets doen met je leven

→ *Handelingen*

- werk geven, banen scheppen
- activering, flexibilisering
- werkloosheid sanctioneren

- beheersing loonkosten
- taxshift, fiscale voordelen voor bedrijven
- beperking werkloosheidsuitkeringen in de tijd
- uitholling van de invloed van de vakbonden
- flexibilisering van de arbeidsmarkt

→ *Identiteiten*

- hardwerkend
- plichtsbewust
- verantwoordelijk
- nuchter, zakelijk
- NORMAAL

- werkgevers/ondernemers
- hardwerkende mensen
- politici/partijen die werk bevorderen

Figuur 6: het complete frame van 'werk'

Probeer het zelf

Aan de hand van dit schema kun je nu zelf een nagenoeg eindeloze reeks oefeningen maken waarbij je vertrekt van een bepaald woord en vervolgens de verschillende stappen zet. Je onderzoekt de doorsnee morele richting van dat woord, de dingen waarmee het frequent wordt geassocieerd, de daden die je eraan kunt koppelen en de identiteiten die daarmee in verband worden gebracht. Je kunt het uittesten met voor de hand liggende dingen zoals 'migratie' of 'veiligheid'. Maar probeer ook wat meer alledaagse termen in een frame te plaatsen, zoals 'gezondheid', 'sparen' of 'autosalon'.

Het zal je snel opvallen dat het moeilijkste punt in de oefening de eerste stap is: het bepalen van de morele richting van een woord. Want net daarover gaat heel veel van het publieke debat: of woorden moreel goed dan wel slecht moeten begrepen worden. Ik kom daar later nog uitgebreider op terug. Eens die strijd beslecht is, dan zien we welke enorme gevolgen dat heeft. Uit die morele bepaling volgt een reusachtige reeks van andere elementen

die eraan vastgeknoopt kunnen worden, en die je als een argument kunt gebruiken door het ene met het andere te vervlechten.

Dat is meteen ook de verklaring waarom we in het publieke debat een grote voorkeur zien voor gepolariseerde begrippen. Het bepalen van de grote morele richting is een stuk moeilijker voor een begrip dat doorgaans als neutraal en simpel wordt beschouwd – het woordje ‘persoon’ bijvoorbeeld – dan voor een begrip dat al een uitgesproken kleur heeft. In de nieuwemediaomgeving waarin we nu leven, zijn we voortdurend op zoek naar *clickbait*-woorden. Ook daarop kom ik later nog terug.

We spreken dus niet gewoon over de ‘klimaatzaak’ of zelfs de ‘klimaatproblematiek’, wel over de ‘klimaatcatastrofe’. Een ongemak of probleem wordt voorgesteld als een ‘kwaal’, een ‘gesel’, een ‘kankergezwel’, een ‘ramp’ of een ‘kwellung’. Een overtreding van een regel als een ‘misdad’, als een ‘schande’ of een ‘-gate’ (zoals Visagate), een ‘aanslag op onze democratie’ of op ‘onze waarden en normen’, liefst met superlatieven en extreme adjectieven erbij (ongelooflijk, dramatisch, hallucinant, huiveringwekkend, er zijn geen woorden voor ...). Als politici een ‘debat’ willen, is dat alles wat nodig is: zeg iets in extreme bewoordingen die geen nuances toelaten maar pakken emoties losmaken, en het debat trekt zich prompt op gang.

Het omgekeerde is eveneens waar: als we begrijpen dat bepaalde termen negatief zullen beoordeeld worden, dan gebruiken we eufemismen – verzachtende en omfloerste termen. Het ‘ontslaan’ van honderden werknemers (iets

wat niet veel mensen positief vinden) noemen we liefst ‘rationalisering’, ‘reorganisatie’ of ‘herstructurering’ met ‘personeelsherschikkingen’. Tegen de ontslagen werknemer zeg je ook niet ‘we gooien je eruit’, maar wel ‘we moeten je jammer genoeg laten gaan’, zodat het lijkt alsof de ontslagen werknemer alsnog zijn zin krijgt en mag gaan. Het invoeren van minderwaardige arbeidscontracten, flexwerk en bijklussen na het pensioen noemen we de ‘modernisering van de arbeidsmarkt’, want wie wilt er nu verouderd zijn? En een aankoop die nadien veel winst moet opleveren krijgt het etiket opgeplakt van een ‘investering’, iets wat we associëren met ‘beleggen’, en zo met ‘sparen’, wat daardoor redelijk oké klinkt.²

In beide richtingen zien we hetzelfde: we zijn ons wel degelijk bewust van het feit dat woorden niet neutraal zijn maar een kleur hebben, en dat we die kleur soms moeten accentueren en op andere momenten laten vervagen om mensen te overtuigen. Hoe dat concreet in zijn werk gaat, zal ik in de volgende hoofdstukken illustreren.

2 Dit soort herformuleringen, waarin een heel frame wordt veranderd, stond centraal in *Let op je woorden* (Berchem: EPO, 2016).